

فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی

دکتر حبیب الله عظیمی*

فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء اسلامی / زیر نظر
سیداحمد حسینی اشکوری، نگارش سیدجعفر حسینی
اشکوری، سیدصادق حسینی اشکوری. - قم، مرکز احیاء
میراث اسلامی، ۱۳۷۷ - ۱۳۸۲ ۴ جلد.

مرکز احیاء میراث اسلامی به سال ۱۳۷۴ در قم به همت و تلاش استاد فرزانه سیداحمد حسینی اشکوری تأسیس شد و از اهداف اصلی آن مرکز، فراهم آوردن نسخه‌های عکسی خطی از کتابخانه‌های داخل و خارج کشور به منظور دستیابی محققان به نسخه‌های چاپ نشده کتابها و نسخه‌های قدیمی تصحیح شده یا به خط مؤلفین قرار گرفت. این مرکز در طریق جمع‌آوری نسخه‌های عکسی برای کتابخانه‌های شخصی یا شبه شخصی در داخل کشور اهمیت خاصی قائل شد چرا که دسترسی محققین به کتابهای موجود در این کتابخانه دشوارتر است. از خارج کشور نیز تعدادی از نسخه‌های مهم کتابخانه‌های ایتالیا، انگلستان، روسیه، آلمان و برخی از کشورهای عربی برای این مرکز تهیه گردید. در قسمت عکسی، برای هر کتاب فیلمی تهیه و در دو نسخه چاپ شده است. نسخه‌ای جلد شده و به صورت کتاب برای مراجعین حضوری و نسخه دیگری به صورت برگه برای زیراکس و عکس‌برداری مجدد برای داوطلبان

*. عضو هیأت علمی و مدیر بخش خطی و فهرستنگار نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی.

عکس نسخه‌ها می‌باشد.

اگر چه در برخی دیگر از مخازن خطی کشور نیز نسخه‌های عکسی یا میکروفیلم‌هایی از کتابخانه‌های دیگر تهیه و جمع‌آوری شده است لکن اولاً تعداد آن تصویرها یا میکروفیلم‌ها چندان قابل ملاحظه نبوده و ثانیاً اطلاع رسانی از آنها جزء اهداف فرعی و رده دوم آن مخازن است. بدین لحاظ، از ویژگی‌های برجسته و متمایز مرکز بوده، خصوصاً آنکه این مقوله جزء اولی‌ترین و اساسی‌ترین اهداف این مرکز است.

فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی توسط سید جعفر و سید صادق حسینی اشکوری و با نظارت والدفاضلشان سید احمد حسینی اشکوری تاکنون در ۴ مجلد تهیه و تدوین شده است. مجلد اول به سال ۱۳۷۷، مجلد دوم و سوم به سال ۱۳۸۰ و مجلد چهارم به سال ۱۳۸۲ چاپ و منتشر و در دو مجلد ۴۰۰ نسخه عکسی معرفی شده است. در این مقاله ضمن بررسی ویژگی‌ها و امتیازات این فهرست به نقاط ضعف آن - از دیدگاه نگارنده - نیز اشاره می‌گردد.

الف. ویژگی‌ها و امتیازات

۱. چون معرفی نسخه‌ها بر مبنای نسخ عکسی است بنابراین از ذکر نوع جلد و نیز به جهت رعایت اختصار از ذکر عبارات پایانی نسخه‌ها و انواع تملک و مهرهای موجود در نسخ خودداری شده است. و در بخش نسخه‌شناسی به بیان نام کاتب، زمان و محل کتابت، نوع خط، نشانی بلاغ و اجازه و سایر خصوصیات نسخه بستنده شده است.
۲. در بخش کتابشناسی، معرفی هر کتاب با دقت و با تفصیل لازم انجام شده است و به بعضی از مصادر و منابع که نام کتاب و مشخصات آن در آنها ذکر گردیده، اشاره شده و در پانویس صفحات، قدیمی‌ترین چاپ و برخی از چاپهای بعدی آن کتاب تبیین شده است.
۳. در پایان معرفی هر کتاب، نام کتابخانه‌ای که تصویر نسخه از آنجا تهیه شده و نیز شماره نگهداری نسخه در آن کتابخانه، ذکر شده است.

ب. نقاط ضعف

۱. در مقدمه فهرست، ضمن آنکه اهداف تشکیل مرکز و بخشهای مختلف آن بیان شده، این نکته مشخص نشده که جمع‌آوری میکروفیلم و عکس از نسخه‌های خطی

کتابخانه‌های دیگر بر چه مبنایی بوده است؟

۲. در بخش کتابشناسی، برخی از کتابهای شناخته شده و مشهور، به تفصیل معرفی و یا ابواب و فصول آنها به تمامی ذکر شده است همچون: وسائل الشیعه (شماره ۱۳۱)، الروضة البهیة (شماره ۱۸۷)، من لایحضره الفقیه (شماره ۲۳۱)، الاثناعشریة فی الصلاة شیخ بهائی (شماره ۱۵۵)، الاثناعشریة فی الزکاة (شماره ۲۳۰/۳) و الاثناعشریة فی الصوم (شماره ۲۳۰/۴). در این قبیل موارد تفصیل تا بدین حد ضروری بنظر نمی‌رسد.
۳. در بخش مؤلف به جهت عدم پذیرش مستند مؤلف و بکار نبردن آن، در مواردی نام کامل مؤلف، بسیار طولانی شده است همچون: شیخ جبرائیل بن حسن بن عثمان بن محمود بن عثمان کنجائی (شماره ۵)؛ ابو یحیی زکریا بن محمد بن زکریا انصاری شافعی مصری (شماره ۷۶/۲)؛ تقی الدین ابوالحسن علی بن عبدالکافی انصاری خزر جی سبکی (شماره ۴ و ۷۶/۳)؛ ابوالفضل یوسف بن محمد توزری معروف به ابن النجوی (شماره ۷۳)؛ ابوالحسن علی بن حسین بن علی اصفهانی باقولی معروف به جامع (شماره ۴ و ۱۵۱/۱) و نجم الدین ابوالقاسم بن محمد بن احمد بن محمد مهدی کاشانی نراقی (شماره ۲۸۹) مستند کردن نام مؤلف، این نقیصه را بر طرف می‌کند.
۴. در بخش موضوع، کتابهایی که به چند موضوع پرداخته‌اند، موضوع متفرقه گرفته‌اند همچون: الطرائف الطرائف مشتمل بر فوایدی در علوم مختلف (شماره ۱۰۰)؛ نفائس العلوم در بیان اقسام علوم (شماره ۱۶۳)؛ جوامع الکلم در تفسیر آیاتی از قرآن و شرح روایات و توضیح مسائل لغوی، اصولی و ادبی (شماره ۱۹۲). حتی در مواردی که کتاب مشتمل بر یک موضوع بوده، موضوع متفرقه گرفته است همچون: قسطاس المقادیر در اوزان شرعی (شماره ۱۴۳) و حیاة الحیوان مشتمل بر معجم نام حیوانات (شماره ۱۵۸). در این مواضع موضوع داده شده دقیق و صحیح نیست.
- برخی از کتابها نیز نیاز به موضوع دوم و یا حتی سوم دارند در صورتی که فقط به آنها یک موضوع داده شده است همچون: الذخیرة الابدیة با موضوع «پاسخ» مشتمل بر ۴۰ مسأله فقهی (شماره ۲۷۸)؛ اجوبه مسائل الامام احمد با موضوع «پاسخ» مشتمل بر جواب ۲۰ سؤال فقهی زیدی (شماره ۳۲۱/۱)؛ و اجوبه المسائل الاوایه با موضوع «پاسخ» در بردارنده پاسخ فقهی به مسائل تقلید (شماره ۴۸/۲). همینطور کتابهایی با موضوع «تاریخ معصومین» همچون: وسائل النجاح در بیان مقتل سیدالشهداء و شهدای کربلا و شهادت حضرات معصومین (شماره ۲۲۴)؛ مجالس مفجعة للغراء در احوال

حضرت سیدالشهداء و واقعه کربلا و شهادت آن حضرت (شماره ۳۶۸)؛ التهاب نیران الاحزان در تاریخ وفات پیامبر و حجة الوداع (شماره ۳۷۵). و نیز کتابهایی با موضوع ادب همچون: نثر اللآلی در بیان کلمات قصار امام علی(ع) (شماره ۳۳)؛ و مصباح السالکین شرح نهج البلاغه (شماره ۳۸۲).

۵. تاریخ داخل پراکنش در جلوی نام مؤلف که به عنوان تاریخ وفات به سال قمری انتخاب شده، علامت مشخصه‌ای دال بر این انتخاب ندارد. مضاف بر آنکه در مواردی که قرن حیات مؤلف ذکر شده با علاماتی همچون (ق ۸) در شماره ۱۶۳؛ (ق ۲) در شماره ۲۴۲ و (ق ۱۰) در شماره ۲۴۳ ذکر شده است. و تغییر این موارد به صورت (قرن ۸ ق ۱)؛ (قرن ۲ ق) و (قرن ۱۰ ق) کامل تر و دقیق تر است. سال چاپ نسخه‌ها در پانویس آنها که علامت ه. ش یا ه. ق ندارد به عنوان سالهای هجری قمری قرار داده شده که این قرارداد نیز غیر استاندارد و بدون علامت مشخصه است.

۶. در برخی از مواضع، قواعد ویراستاری در نوشتار کلمات رعایت نشده است همچون: خلاصه‌ایست (شماره ۱۶۳)؛ آنحضرت (شماره ۳۶۸)؛ بگونه‌ای (شماره ۷۲) و (۲۸۹)؛ برشته، پایان (شماره ۱/۱۶۰) و بجهت (شماره ۷۴) در این قبیل موارد جدا نوشتن کلمات، صحیح تر است.

۷. نمایه پایانی فهرست، فقط نمایه الفبایی نسخ معرفی شده در فهرست است. علاوه بر نمایه مؤلف و موضوعات، نمایه الفبایی اسامی کتابخانه‌هایی که تصویر نسخه‌های آنها در فهرست آمده، ضروری است و احاله این نمایه‌ها به جلد پایانی فهرست - به لحاظ تداوم جمع‌آوری تصویرهای جدید - اطلاع رسانی این مجموعه را ناقص می‌گرداند.

در آخر ضمن پذیرش اینکه این فهرست در نوع خود بی‌نظیر و جامع و دقیق بوده، نکات یاد شده که صرفاً نظرات نگارنده بوده به محضر استاد دانشمند سید احمد حسینی اشکوری و دیگر فهرستنگاران محترم عرضه می‌گردد تا زمینه تبادل آراء و نظرات مختلف بیش از پیش فراهم آید.